Molnár-Kovács Zsófia

kovacs.zsofia@pte.hu

PTE Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Neveléstudományi Intézet,
Nevelés- és Művelődéstörténeti Tanszék

Online lehetőségek a történeti tankönyvkutatások forrásainak feltárásában

Bevezetés

A tananyag kiemelten azon online hazai adatbázisokat és forráscsoportokat helyezi az érdeklődés fókuszába, melyek a történeti tankönyvkutatások során — a közgyűjteményekben elérhető forrásanyagokon felül — elektronikus módon lehetővé teszik a kapcsolódó elsődleges és másodlagos források keresését, megtekintését, (esetleg) kutatási célú letöltését. Az áttekintett adatbázisok sorában kiemelkedik az *Arcanum Digitális Tudománytár*¹, valamint a *Hungaricana közgyűjteményi portál*.² Ez utóbbi adatbázis két gyűjteménye mindenképpen hangsúlyos: a *Magyarországi Rendeletek Tára*³ és az *Iskolai értesítők*.⁴ A tananyagban kifejtett online lehetőségek kibontását a dualizmus kori források példáján keresztül szemléltetjük.

Kutatási előzmények

A történeti tankönyvkutatások magyar nyelvű forrásainak feltárását, azok hozzáférési lehetőségeinek kibontását a 2010-es években szisztematikusan, fokról fokra építettük, a hangsúlyok horizontálisan és vertikálisan is formálódtak, illetve mélyültek. E folyamat első jelentősebb állomásának „*A tankönyvkutatás magyar bibliográfiája (2000–2010)*” című forrásmunka-jegyzéket tekintjük a közzétett 1077 bibliográfiai tétellel (lásd Molnár-Kovács, 2013b; lásd még Márhoffer, 2013).

• *Az internetes hivatkozások letöltési és ellenőrzési dátuma 2021. január 30.*

¹ Arcanum Digitális Tudománytár – <https://adtplus.arcanum.hu/hu/>

² Hungaricana közgyűjteményi portál – <https://library.hungaricana.hu/hu/>

³ Magyarországi Rendeletek Tára 1867–1945
https://library.hungaricana.hu/hu/collection/ogyk_rendeletek_tara/

⁴ Iskolai értesítők – Hungaricana
https://library.hungaricana.hu/hu/collection/iskolai_ertesitok

„A kötet összeállításának célja egy olyan, teljességre törekvő irodalomjegyzék elkészítése volt, mely egyrészt számba veszi a tankönyvi kérdéskör általános perspektíváit, a tankönyvkutatás pozícióit, tendenciáit előtérbe helyező bibliográfiai tételeket (lásd a Tankönyvekről általában – szakirodalmi alapok c. első fejezet), másrészt pedig demonstrálja a történelemtankönyvek kutatásának súlypontjait, a történelem-tankönyvi megközelítésmódokat és reprezentációkat (lásd a Történelemtankönyvkutatás c. második fejezet).” (Molnár-Kovács, 2013a)

1. kép: A tankönyvkutatás magyar bibliográfiája (2000–2010)
(Molnár-Kovács, 2013b) – <https://bit.ly/3rQJ2p0>

2017-ben jelent meg „A tankönyvkutatások dualizmus kori forrásai” című kötet, mely — az 1867 és 1918 közötti időszak tankönyvkutatásának forrásismereti aspektusait tárgyaló bevezető tanulmány, valamint a források főbb hazai és nemzetközi lelőhelyére, helyszínére⁵ fókuszáló írással párhuzamosan — a forrásközlésre helyezi a hangsúlyt.

⁵ Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest
<https://www.opkm.hu>
Georg-Eckert-Institut – Leibniz-Institut für internationale Schulbuchforschung,
Braunschweig – <http://www.gei.de/>

„A könyv legterjedelmesebb és legmeghatározóbb része a 78 db forrást, illetve forrásrészletet felvonultató „Forrásgyűjtemény”, melynek elkészítése során több szempont is érvényesült. A gyűjteményben elsődleges és másodlagos írásos források kaptak helyet [...]. A források kiválasztása során sokrétű, gazdag válogatást tükröző forrásbázis létrehozására törekedtünk, mely változatos képet ad a korszakkal kapcsolatos tankönyvkutatások lehetséges írásos kútforrásairól.” (Molnár-Kovács, 2017. 15–16. o.)

„A könyv harmadik és egyben utolsó nagyobb egysége „A dualizmus kori tankönyvek kutatásának 1918 utáni annotált hazai szakirodalma”. A jegyzék összesen 81 tételt tartalmaz, köztük az OPKM '80-as években megjelent tankönyvi kötetkatalógusait, szaktanulmányokat, PhD értekezéseket és számos folyóiratcikket.” (Molnár-Kovács, 2017. 20. o.)

2. kép: A tankönyvkutatások dualizmus kori forrásai
(Molnár-Kovács, 2017)

Két évvel később, 2019-ben látott napvilágot „A magyar tankönyvkutatások forrásdimenziói (1867–1918)” című munka, mely a fellelhető források tipizálását helyezi fókuszba, s a megalkotott forrásdimenziókban (aldimenziókban) rejlő forráselemző lehetőségeket kiemelten tárgyalja.

„E könyv tehát A tankönyvkutatások dualizmus kori forrásai című kötetben megkezdett törekvéseket viszi tovább, s az abban elhelyezett írásos forrásokkal, forráscsoportokkal, forrásismereti háttérrel foglalkozik behatóbban. Ahogy jelen könyv címében is szerepel, ún. forrásdimenziók felállításával, azokhoz rendelve kívántuk strukturálni azon forrásokat, melyek mentén a dualizmus kori tankönyvek kutatása eredményesen megvalósítható. E forrásdimenziók — melyek egyúttal a könyv fő szerkezeti csomópontjait is képezik — a következők: oktatáspolitikai dimenzió, pedagógiai-iskolai dimenzió, szakmai irodalom dimenziója.” (Molnár-Kovács, 2019. 14. o.)

3. kép: *A magyar tankönyvkutatások forrásdimenziói (1867–1918)*
(Molnár-Kovács, 2019)

Vajda Barnabás 2020-ban megjelent munkájában mindhárom kötetet (Molnár-Kovács, 2013b, 2017, 2019) egy önálló alfejezetben tárgyalja, azok forrásfeltáró, további tankönyvkutatásokat ösztönző érdemeire fel is hívja olvasói figyelmét (lásd Vajda, 2020. 45–48. o.). Vajda Barnabás „Történelemdidaktika és történelemtankönyv-kutatás” című könyvének szerzői előszavában megfogalmazott bevezető gondolatok pedig a szakirodalmi források tankönyvkutatásokban betöltött szerepét és relevanciáját (is) hangsúlyozzák.

„Nagyon fontos, hogy a tankönyvkutatásnak mindig a szaktudomány legújabb ismeretein kell állnia, arra kell támaszkodnia, abból kell kiindulnia. A tankönyvkutatónak ismernie kell a vizsgált téma legrelevánsabb szakirodalmát, lehetőleg a nemzetközit is.” (Vajda, 2020. 11. o.)

A magyar tankönyvkutatás forrásdimenziói

A tananyag fő sodrában, illetve a továbbiakban a magyar tankönyvkutatások mindhárom említett forrásdimenziójára (oktatáspolitikai dimenzió, pedagógiai-iskolai dimenzió, szakmai irodalom dimenziója) vetünk egy pillantást, hogy lássuk, mely források, forráscsoportok digitális hozzáférésére van lehetőség, illetve azok mely hazai adatbázis révén és milyen módon hozzáférhetőek. A három dimenzióhoz tartozó aldimenziók áttekintési sorrendjét a 4. kép is szemlélteti, melynek segítségével az egyes dimenziók/aldimenziók rendszeréről is világos képet kapunk.

4. kép: A magyar tankönyvkutatások forrásdimenziói (1867–1918)
(Forrás: Molnár-Kovács, 2019. 15. o.)

Hazai online adatbázisok történeti tankönyvkutatásokat segítő digitális tartalmai

Rendeletek, paragrafusok

Az 1867–1918 közötti időszak hazai rendeleteinek főbb forráskiadványai: a *Magyarországi Rendeletek Tára*, a *Néptanítók Lapja*, a *Hivatalos Közlöny* (valamint „*A magyarországi népoktatásügy, kereskedelmi és ipari szakoktatás szervezete és közigazgatása*” című kötetek, lásd Lévay, Morlin és Szuppán, 1893; Morlin és Szuppán, 1898).

E forráskiadványok főbb online lelőhelyei: a *Hungaricana közgyűjteményi portál*⁶, továbbá az *Arcanum Digitális Tudománytár*.⁷ Emellett vethetünk egy pillantást a *Digitalizált Törvényhozási Tudástár*⁸ is, mely a fókuszba helyezett rendeletek kapcsán szintén a Hungaricanara irányítja át az érdeklődőket.

Ahogy a *Digitalizált Törvényhozási Tudástár a Magyarországi Rendeletek Tárával*⁹ kapcsolatban hangsúlyozza: „Az adatbázis az 1867 és 1945 között megjelentetett kiadvány nyomtatott köteteinek digitalizált változatát tartalmazza. [...] A Rendeletek Tára válogatva tartalmazza az adott időszakban kiadott királyi (kormányzói) rendeleteket, miniszterelnöki rendeleteket, kormány- [...] rendeleteket, miniszteri rendeleteket, egyéb, a jogszabályok körébe nem tartozó rendelkezéseket”.¹⁰ Az *Arcanum Digitális Tudománytár* pedig „a teljeség igényével teszi hozzáférhetővé és kereshetővé múltunk legfontosabb nyomtatott forrásait (tudományos és szakfolyóiratok, heti- és napilapok, valamint lexikonok és tematikus könyvgyűjtemények legjavát). [...] A teljes szövegű keresés új távlatokat nyit az érdeklődők számára, a dokumentumok minden szava, kifejezése, személy és helységnevek könnyen, gyorsan kutathatók, a kutatónak így már csak a források értékelését, a következtetések levonását kell elvégeznie.”¹¹

⁶ Hungaricana közgyűjteményi portál – <https://library.hungaricana.hu/hu/>

⁷ Arcanum Digitális Tudománytár – <https://adtplus.arcanum.hu/hu/>

⁸ „A Digitalizált Törvényhozási Tudástárban megtalálható dokumentumok gerincét alkotják az ún. jogforrások. A portálon a felhasználók átfogó tájékoztatást kaphatnak a magyar jogforrási rendszer múltjáról, és az írott jogforrások rendszeréről.”, Digitalizált Törvényhozási Tudástár – Gyűjteményismertető <https://dt.ogyk.hu/hu/>

⁹ Magyarországi Rendeletek Tára 1867–1945 https://library.hungaricana.hu/hu/collection/ogyk_rendeletek_tara/

¹⁰ Digitalizált Törvényhozási Tudástár – Magyarországi Rendeletek Tára <https://dt.ogyk.hu/hu/gyujtemenyismertetok/jogforrasok/rendeletek-tara/item/404-magyarorszag-rendeletek-tara>

¹¹ Arcanum Digitális Tudománytár – Ismertető – <http://www.arcanum.hu/hu/adt/>

Tantervek

A dualizmus korabeli tantervek online hozzáférési lehetőségéről ugyan nincsen tudomásunk, azonban a Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont digitalizált dokumentumgyűjteményének *Digitália* című felületét¹² érdemes e szempontból külön is górcső alá venni. A *Digitálián* kiemelten a két világháború közötti időszakban jóváhagyott tantervekből és utasításokból¹³ szemezgethetünk, azonban a digitális források körének bővítése az olvasói igények felmérésével párhuzamosan folyamatos. Így e törekvések mentén a továbbiakban a tantervi források szélesebb körű áttekintésére is lehetőség adódhat.

(Tanügyi) szakmai testületek, bizottságok iratanyaga

A dualizmus korát tekintve kiemelt figyelmet szenteltünk a korabeli (tanügyi) szakmai testületek utókor számára fennmaradt írásos dokumentációjára, ezen belül pedig többek között a tankönyvbizottsági értekezlet (1868. augusztus 3–11.) jegyzőkönyvére (lásd *Molnár-Kovács*, 2019. 52–58. o.; lásd még *Molnár-Kovács*, 2017).

A bizottsági ülés jegyzőkönyve több forrásból is ismert, illetve több korabeli dokumentumban is megjelent. Hozzáférhető a *Néptanítók Lapjában*, a *Budapesti Közlönyben*, továbbá Dölle Ödön 1871-ben kiadott munkájában, „*A nevelészet történetét*”-ben (*A népiskolai olvasó-, tan- és vezérkönyvek kidolgozása...*, 1868a, 1868b, 1868c, 1868d; Dölle, 1871. 261–285. o.). Emellett pedig Molnár-Kovács Zsófia 2017. évi forrásgyűjteményében is olvasható (lásd *Molnár-Kovács*, 2017. 183–208. o.). A megjelölt forráskiadványok (Dölle, 1871 kivételével) főbb online lelőhelye az *Arcanum Digitális Tudománytár*¹⁴, ahol a megjelölt folyóiratok hasábjain a jegyzőkönyv szövege teljes terjedelmében megtalálható.

Tankönyvek

Azt bátran kijelenthetjük, hogy egy adott korszak tankönyveinek többszemponútú vizsgálata természetesen elsősorban maguknak a tankönyvi köteteknek a kézbevétele, alapos áttekintése, részletes elemzése révén lehetséges. A magyar tankönyvek 1867–1918 közötti idő-

¹² Digitália – Pécsi Tudományegyetem – <https://digitalia.lib.pte.hu>

¹³ Tantervek – Digitália – Pécsi Tudományegyetem – <https://bit.ly/3t77gwT>

¹⁴ Arcanum Digitális Tudománytár – <https://adtplus.arcanum.hu/hu/>

szakból ránk maradt példányainak kutatói szándékú kézbevitelére napjainkban a legkiemelkedőbb hazai tankönyvállománnyal rendelkező intézményben, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeumban, illetve annak könyvtárában, Nemzeti Tankönyvtárában van lehetőség. (Molnár-Kovács, 2019) Online hozzáférés tehát (egyelőre) nem lehetséges a tankönyvi kötetek átfogó feltérképezéséhez, megismeréséhez, ugyanakkor a történeti tankönyvkutatások előmozdításának — és a források hosszútávú állagmegőrzésének — egyik záloga a tankönyvek digitalizálási munkálatainak ösztönzése, az erre irányuló törekvések hatékony érvényesítése, valamint a digitalizált forrásdokumentumokhoz való online hozzáférés széleskörű biztosítása.

Tankönyvszerzői iratanyagok, hagyatékok

A tankönyvszerzői iratanyagok, illetve hagyatékok legfőbb lelőhelyei természetesen a levéltárak, kéziratárak, így például Schultz Imre (tankönyvszerző, tanító, tanítóképző-intézeti igazgató) irathagyatéka a Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Levéltár állományát gazdagítja (PTE EL XIV. 801. Schultz Imre irathagyatéka). A hazai levéltári iratanyagok, illetve források online adatbázisai ugyanakkor szintúgy hasznos kutatási platformot kínálnak. Kiemelkedik ezek közül a *Hungaricana* adatbázis, melyen keresztül — a *Könyv- és Dokumentumtárban* — a *Levéltári iratok*¹⁵ és a *Levéltári kiadványok*¹⁶ online is elérhetők. A főbb online lelőhelyek közt tehát mindenekelőtt a *Hungaricana közgyűjteményi portál*¹⁷ jelentőségét hangsúlyozzuk, ugyanakkor a *Magyar Nemzeti Levéltár adatbázisait*¹⁸ is érdemes tüzetesebb vizsgálat alá vetni. (lásd még Molnár-Kovács, 2019)

Iskolai értesítők

A nevelés- és oktatástörténeti kutatásokban az iskolai értesítők kiemelkedő forrásértéke különösen iskolatörténeti és helytörténeti aspektusból ismeretes. A hazai iskolai értesítők történeti tankönyvkutatásokban betöltött szerepe azonban kevésbé ismert, azok autentikus elsődleges forrásként való érvényesülése a tankönyvkutatások során

¹⁵ Levéltári iratok – Hungaricana

https://library.hungaricana.hu/hu/collection/leveltari_iratok/

¹⁶ Levéltári kiadványok – Hungaricana

https://library.hungaricana.hu/hu/collection/magyarorszag_i_leveltarak_kiadvanyai/

¹⁷ Hungaricana közgyűjteményi portál – <https://library.hungaricana.hu/hu/>

¹⁸ Magyar Nemzeti Levéltár – Adatbázisok – <http://mnl.gov.hu/adatbazisok>

mindenekelőtt a tankönyvhasználat- és a tankönyvszerzői életút-vizsgálat során érhető tetten. (lásd *Molnár-Kovács*, 2019)

Az iskolai értesítők az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum¹⁹ egyik különgyűjteményét alkotják, mely a teljesség igényével gyűjti annak példányait (lásd *Gráberné Bősze*, 2007).²⁰ Az értesítőkre alapozott kutatásokat elősegíti továbbá, hogy a *Hungaricana* adatbázison keresztül a *Könyv- és Dokumentumtárban* egyrészt az *Iskolai értesítők* digitalizált gyűjteménye, másrészt pedig „*A magyarországi iskolai értesítők bibliográfiájának*” kötetei is elérhetőek.²¹

Dualizmus korabeli tankönyvi (szak)irodalom

A dualizmus korabeli pedagógiai szaklapok közül mindenekelőtt a *Magyar Paedagogiát*, mint az első hazai tudományos nevelésügyi folyóiratot említjük. A dualizmus idején az *Értekezések* (később *Tanulmányok*), a *Hazai irodalom* és a *Vegyesek* című rovata is rendszeresen közölt tankönyvekkel kapcsolatos cikkeket. Az 1868-ban induló *Néptanítók Lapjában*, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium hivatalos orgánumban szintén jellemző volt a tankönyvekről szóló írások (cikkek, cikksorozatok) közreadása. A *Néptanítók Lapja* azonban más szempontból is külön figyelmet kíván, hiszen a *Hivatalos Közlönnyel* és a *Magyarországi Rendeletek Tárával* együtt a korszak tankönyvi rendeleteinek, valamint az engedélyezett tankönyvek jegyzékének főbb forráskiadványait jelentették. Szót kell ejtenünk továbbá az 1867-ben alapított Országos Középiskolai Tanáregylet folyóiratáról, az *Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlönyről*, mely szintén rendszeresen jelentetett meg tankönyvi írásokat. (lásd *Molnár-Kovács*, 2019. 109–113. o.)

E folyóiratok főbb online lelőhelyét a korábbiakban már többször méltán hangsúlyozott *Arcanum Digitális Tudománytár*²² jelenti.

1918 utáni tankönyvi szakirodalom

Ahogy valamennyi tudományos vizsgálódás során joggal várható, kellő figyelmet szükséges fordítanunk azokra a kutatási előzményekre, publikációkra, tendenciákra, melyekre napjainkban az 1867–1918

¹⁹ Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest – <https://www.opkm.hu>

²⁰ Iskolai értesítők különgyűjteménye – OPKM
https://www.opkm.hu/?lap=dok/dok&dok_id=15

²¹ Iskolai értesítők – Hungaricana
https://library.hungaricana.hu/hu/collection/iskolai_ertesitok

²² Arcanum Digitális Tudománytár – <https://adtplus.arcanum.hu/hu/>

közötti korszakot fókuszba állító tankönyvkutatások támaszkodhatnak, s melyekre építve a korszak tankönyveinek vizsgálata teljes bizonyossággal tovább strukturálható, fejleszthető. A kutatási előzmények teljességre törekvő összegyűjtése során lehetőségünk nyílik – akarva-akaratlanul, de tulajdonképpen megkerülhetetlenül – a másodlagos források digitális hozzáférhetőségének feltérképezésére is.

A forráskiadványok közt számos folyóiratszócikk sorakozik: a vizsgált szakirodalmi tételek közel 2/3-a könyvfejezet formájában vagy (szak)folyóiratban közzétett tanulmányként azonosítható (lásd *Molnár-Kovács*, 2019). A folyóiratok sorában megtaláljuk például a Magyar Pedagógiát²³, az Educatiot²⁴, a Könyv és Nevelést²⁵, az Iskolakultúrát²⁶, a Neveléstörténetet²⁷, a Történelemtanítást²⁸, melyek releváns cikkeihez való digitális hozzáférés meglehetősen széleskörű. A folyóiratszócikkek esetében ezért alapvető tájékozódási kiindulópontot jelent a folyóiratok internetes honlapjainak felkeresése, továbbá az adatbázis-alapú keresés, melyek közül első körben az *Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázis*²⁹ ajánljuk.³⁰

Összegző gondolatok

A nevelés- és művelődéstörténeti források — így a történeti tankönyvkutatások során is előtérbe kerülő forrásanyagok — esetében egyre sürgetőbb igény mutatkozik a digitális világ nyújtotta előnyök érvényesítésére, tehát mind az elsődleges, mind pedig a másodlagos kútfőket tekintve a széleskörű elektronikus alapú hozzáférés lehetőségének megteremtésére.

A hazai tankönyvek — nemzetközi trendekhez is igazodó — digitalizálási folyamatának felgyorsítását különösképpen hangsúlyozni szükséges, hiszen a közgyűjtemények felkeresésének akadályoztatása esetén az aktív kutatói tevékenység ezáltal valóban fenntartható és

²³ Magyar Pedagógia – <http://www.magyarpedagogia.hu/>

²⁴ Educatio – <http://www.hier.iif.hu/hu/index.php>

lásd még Educatio – AKJournals

<https://akjournals.com/view/journals/2063/2063-overview.xml>

²⁵ Könyv és Nevelés – <https://folyoiratok.oh.gov.hu/konyv-es-neveles>

²⁶ Iskolakultúra – <http://www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/>

²⁷ Neveléstörténet – <http://www.kodolanyi.hu/nevelestortenet/>

lásd még Polymatheia – <http://www.polymatheia.hu>

²⁸ Történelemtanítás – Online történelemdidaktikai folyóirat

<https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/>

²⁹ Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázis – <http://epa.oszk.hu/>

³⁰ Lásd még például Magyar Nemzeti Digitális Archívum – <https://mandadb.hu/>

tovább erősíthető, emellett a digitalizált dokumentumokra épített elemző vizsgálatok hatékonysága fokozható és tovább mélyíthető.

Kérdések és válaszok

1. *Melyek azok a főbb online hazai adatbázisok, melyek a történeti tankönyvkutatások forrásaihoz való hozzáférés tekintetében meghatározóak?*

Arcanum Digitális Tudománytár – <https://adtplus.arcanum.hu/hu/>

Hungaricana közgyűjteményi portál – <https://library.hungaricana.hu/hu/>

2. *Soroljon fel néhány olyan, az elmúlt 10 évben megjelent könyvet, melyek a magyar tankönyvkutatások elsődleges és/vagy másodlagos forrásait helyezik az érdeklődés fókuszába!*

Például:

- Molnár-Kovács Zsófia (2013): A tankönyvkutatás magyar bibliográfiája (2000–2010). Különös tekintettel a történelemtankönyvek vizsgálatára. A Pécsi Egyetemi Könyvtár kiadványai 11. Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár, Pécs – <https://bit.ly/3rQJ2p0>
 - Molnár-Kovács Zsófia (2017): A tankönyvkutatások dualizmus kori forrásai. Tanulmányok és forrásgyűjtemény. Capillatus Kiadó, Pécs.
 - Molnár-Kovács Zsófia (2019): A magyar tankönyvkutatások forrásdimenziói (1867–1918). Institutio Kiadó, Pécs.
3. *Vázolja fel a magyar tankönyvkutatások forrásdimenzióinak (1867–1918) rendszerét!*

Lásd a tanulmány 4. képét – A magyar tankönyvkutatások forrásdimenziói (1867–1918) (Forrás: Molnár-Kovács, 2019. 15. o.)

4. *A tananyagban olvasottak és az értesítőkből fellelt adatok alapján hogyan vélekedik arról, hogy milyen aspektusból játszanak meghatározó szerepet az iskolai értesítők a történeti tankönyvkutatásokban?*

Nyissa meg a Hungaricana adatbázison keresztül az *Iskolai értesítők* digitalizált gyűjteményét (<http://bit.ly/3d9S1hd>), azon belül pedig az *Iskolai értesítők helységnév szerint* című felületet! Válasszon ki néhány intézményt, s lehetőség szerint nézzon át 2-3 (vagy természetesen akár több) iskolai értesítőt, s keressen bennük tankönyvekre vonatkozó adatokat, információkat!

A hazai iskolai értesítőkből adott intézményre, adott évfolyamra (osztályra) és adott tanévre vonatkozóan tankönyvhasználati adatokat találunk, melyek vagy az adott tanévben elvégzett iskolai tananyag részeként vagy külön tankönyvjegyzék formájában kerültek feltüntetésre. Emellett pedig a tankönyvszerzők életút-vizsgálata kapcsán az iskolai értesítőkből rögzített tények és adatok hozzájárulnak a tankönyvszerzők életének és munkásságának részletekbe menő megismeréséhez.

5. *Melyek azok pedagógiai szaklapok, melyek a dualizmus korában, illetve 1918 után (a dualizmus korára vonatkozóan) rendszeresen közöltek/közölnek tankönyvekkel kapcsolatos cikkeket, tankönyvi írásokat?*

Emeljen ki néhány példát a folyóiratok közül és jelölje meg ezek főbb online hozzáférési lehetőségeit!

Dualizmus korabeli például:

- Magyar Paedagogia,
- Néptanítók Lapja,
- Hivatalos Közlöny,
- Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny

1918 utáni például:

- Magyar Pedagógia,
- Educatio,
- Könyv és Nevelés,
- Iskolakultúra,
- Neveléstörténet,
- Történelemtanítás

A dualizmus kori pedagógiai szaklapok főbb online lelőhelye az Arcanum Digitális Tudománytár.³¹ Az 1918 utáni folyóiratcikkek esetében pedig első körben a folyóiratok internetes honlapjainak felkeresése javasolt, továbbá az adatbázisok közül az Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázis³² meghatározó.

³¹ Arcanum Digitális Tudománytár – <https://adtplus.arcanum.hu/hu/>

³² Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázis – <http://epa.oszk.hu/>

Irodalom

- A népiskolai olvasó-, tan- és vezérkönyvek kidolgozása tárgyában közoktatási m. kir. miniszter ur ő excellenciája által összehívott bizottság értekezleteinek jegyzőkönyve, 1868. aug. 3-ától 11-ig. *Néptanítók Lapja*, 1868a. 41. sz. 641–646.
- A népiskolai olvasó-, tan- és vezérkönyvek kidolgozása tárgyában közoktatási m. kir. miniszter ur ő excellenciája által összehívott bizottság értekezleteinek jegyzőkönyve, 1868. aug. 3-ától 11-ig. *Néptanítók Lapja*, 1868b. 42. sz. 657–662.
- A népiskolai olvasó-, tan- és vezérkönyvek kidolgozása tárgyában közoktatási m. kir. minister ur ő excellenciája által összehívott bizottság értekezleteinek jegyzőkönyve, 1868. aug. 3-ától 11-ig. *Budapesti Közlöny*, 1868c. 272. sz. 2576–2577., 2579.
- A népiskolai olvasó-, tan- és vezérkönyvek kidolgozása tárgyában közoktatási m. kir. minister ur ő excellenciája által összehívott bizottság értekezleteinek jegyzőkönyve, 1868. aug. 3-ától 11-ig. *Budapesti Közlöny*, 1868d. 273. sz. 2592–2593., 2595–2596.
- Dölle Ödön (1871): *A nevelészet története. Tanítók és tanítójelöltek számára*. Lauffer Vilmos tulajdona, Pest.
- Gráberné Bósze Klára (2007): A magyarországi iskolai értesítők/évkönyvek évszázadai, és bibliográfiai feltárásuk. *Könyv és Nevelés*, **IX.** 1. sz. 77–85. – https://epa.oszk.hu/01200/01245/00033/gbk_0701.htm
- Lévay Ferencz, Morlin Emil és Szuppán Vilmos (1893, szerk.): *A magyarországi népoktatásügy, kereskedelmi és ipari szakoktatás szervezete és közigazgatása. A kisdédovársra, népoktatási tanintézetekre, (elemi és felső népiskolákra, polgári iskolákra, tanítóképző intézetekre), felsőbb leányiskolákra, kereskedelmi tanintézetekre és a vallás- és közoktatásügyi ministerium hatáskörébe tartozó ipariskolákra vonatkozó összes törvények, szabályrendeletek, utasítások, rendeletek és döntvények gyűjteménye.* (I. kötet.) Kisdédovárs és népoktatás (elemi, felső nép- és polgári iskolák). Eggenberger-féle Könyvkereskedés, Budapest
- Márhoffer Nikolett (2013): Fontos bibliográfia született a tankönyvkutatók számára. Gondolatok Molnár-Kovács Zsófia: A tankönyvkutatás magyar bibliográfiája (2000–2010) c. kötetéről. *Történelemtanítás – Online Történelemdidaktikai folyóirat*, (XLVIII.) Új folyam IV. 3–4. sz. <https://bit.ly/3rR9A9G>
- Molnár-Kovács Zsófia (2013a): A tankönyvkutatás 21. századi magyar szakirodalmáról. *Történelemtanítás – Online Történelemdidaktikai folyóirat*, (XLVIII.) Új folyam IV. 3–4. sz. – <https://bit.ly/3b6Bbgk>
- Molnár-Kovács Zsófia (2013b): *A tankönyvkutatás magyar bibliográfiája (2000–2010). Különös tekintettel a történelemtankönyvek vizsgálatára.* A Pécsi Egyetemi Könyvtár kiadványai 11. Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár, Pécs. <https://bit.ly/3rQJ2p0>
- Molnár-Kovács Zsófia (2017): *A tankönyvkutatások dualizmus kori forrásai. Tanulmányok és forrásgyűjtemény.* Capillatus Kiadó, Pécs.

- Molnár-Kovács Zsófia (2019): *A magyar tankönyvkutatások forrássdimenziói (1867–1918)*. Institutio Kiadó, Pécs
- Morlin Emil és Szuppán Vilmos (1898, szerk.): *A magyarországi népoktatásügy, kereskedelmi és ipari szakoktatás szervezete és közigazgatása. A kisdédovásra, népoktatási tanintézetekre (elemi és felső népiskolákra, polgári iskolákra, tanítóképző intézetekre), felsőbb leányiskolákra, kereskedelmi tanintézetekre és a vallás- és közoktatásügyi ministerium hatáskörébe tartozó ipariskolákra vonatkozó összes törvények, szabályrendeletek, utasítások, rendeletek és döntvények gyűjteménye*. (II. kötet.) Tanítóképzés, felsőbb leányiskolák, szakoktatás stb. Eggenberger-féle Könyvkereskedés, Budapest
- Vajda Barnabás (2020): *Történelemdidaktika és történelemtankönyvkutatás*. Selye János Egyetem Tanárképző Kar, Komárom
<https://bit.ly/2LLYyDh>

Levéltári forrás

Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Levéltár (PTE EL) XIV. 801. Schultz Imre irathagyatéka

Internetes források

- Arcanum Digitális Tudománytár
<https://adtplus.arcanum.hu/hu/>
- Arcanum Digitális Tudománytár – Ismertető
<http://www.arcanum.hu/hu/adt/>
- Digitália – Pécsi Tudományegyetem
<https://digitalia.lib.pte.hu/>
- Digitalizált Törvényhozási Tudástár – Gyűjteményismertető
<https://dt.ogyk.hu/hu/>
- Digitalizált Törvényhozási Tudástár – Magyarországi Rendeletek Tára – <https://bit.ly/3jMCMff>
- Educatio
<http://www.hier.iif.hu/hu/index.php>
- Educatio – AKJournals
<https://akjournals.com/view/journals/2063/2063-overview.xml>
- Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázis
<http://epa.oszk.hu/>
- Georg-Eckert-Institut – Leibniz-Institut für internationale Schulbuchforschung, Braunschweig
<http://www.gei.de/home.html>

- Hungaricana közgyűjteményi portál
<https://library.hungaricana.hu/hu/>
- Iskolai értesítők – Hungaricana
https://library.hungaricana.hu/hu/collection/iskolai_ertesitok
- Iskolai értesítők különgyűjteménye – OPKM
https://www.opkm.hu/?lap=dok/dok&dok_id=15
- Iskolakultúra
<http://www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/>
- Könyv és Nevelés
<https://folyoiratok.oh.gov.hu/konyv-es-neveles>
- Levéltári iratok – Hungaricana
https://library.hungaricana.hu/hu/collection/leveltari_iratok/
- Levéltári kiadványok – Hungaricana
<http://bit.ly/377OD2o>
- Magyar Nemzeti Digitális Archívum
<https://mandadb.hu/>
- Magyar Nemzeti Levéltár – Adatbázisok
<http://mnl.gov.hu/adatbazisok>
- Magyar Pedagógia
<http://www.magyarpedagogia.hu/>
- Magyarországi Rendeletek Tára 1867–1945
https://library.hungaricana.hu/hu/collection/ogyk_rendeletek_tara/
- Neveléstörténet
<http://www.kodolanyi.hu/nevelestortenet/>
- Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest
<https://www.opkm.hu/>
- Polymatheia
<http://www.polymatheia.hu/>
- Tantervek – Digitália – Pécsi Tudományegyetem
<https://bit.ly/3t77gwT>
- Történelemtanítás – Online történelemdidaktikai folyóirat
<https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/>